

ՀՏԴ 572

Մակարումարանություն

Մարատ ՋՀԱՆԳԻՐՅԱՆ

Սուսաննա ԱՂԱՍՅԱՆ

Վարդիկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ԼԵՅՇՄԱՆԻՈԶԻ ՏԱՐԱԾՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐՑԱԽՈՒՄ

Լեյշմանիոզը Արցախում տարածված էնդեմիկ հիվանդություններից մեկն է, որն առաջացնում են լեյշմանիա ցեղին պատկանող մորակալոր նախակենդանիները:

Կարևորվում է բնակչության շրջանում արձանագրված լեյշմանիոզների դեպքերին առնչվող տվյալների համակարգված հավաքագրումը և վերլուծությունը առողջապահական միջոցառումների պլանավորման և դրանց գնահատման համար: Համաճարակաբանական հսկողության տվյալները կարևոր են նաև հիվանդության միտումների բացահայտման համար, քանի որ տարածաշրջանը այս հիվանդության տարածման տեսակետից համարվում է ոչ ապահով:

Բանալի բառեր՝ էնդեմիկ, լեյշմանիոզ, մաշկային խոցեր, համաճարակաբանություն, օրգանոմեգալիա, մշտադիտարկում, կենսաբանական փակուղի, կլաստերներ, կանխարգելում, վերլուծություն, տարածվածություն

М. ДЖАНГИРЯН, С. АГАСЯН, В. САРГСЯН РАСПОСТРАНЕНИЕ ЛЕЙШМАНИОЗА В АРЦАХЕ

Лейшманиоз является одним из распространенных эндемических заболеваний в Арцахе, возбудителем являются жгутиковые, семейство лейшмании. Наиболее важным для планирования, изучения и проведения профилактических мер со стороны органов здравоохранения является своевременное выявления лейшманиоза у населения. Данные санэпидемстанции важны так же для выявления очагов, так как регион является опасным с точки зрения этой болезни.

Ключевые слова: Эндемическая, лейшманиоз, кожные язвы, эпидемиология, органо-мегалия, мониторинг, биологический тупик, кластеры, профилактика, анализирование, распространение

M.DJANGIRYAN, S.AGHASYAN, V.SARGSYAN
PREVALENCE OF LEISHMANIASIS IN ARTSAKH

Leishmaniasis is one of the most common endemic diseases in Artsakh caused by intracellular leishmaniasis. Systematic collection and analysis of data on cases of leishmaniasis among the population is important for the planning and evaluation of health measures.

Epidemiological surveillance data are also important for detecting disease trends, as the region is considered unsafe from this point of view

Key words: endemic, Leishmaniasis, skin ulcers, Epidemiology, organomegaly, monitoring, biology deadlock, clusters, prevention, analysis, Prevalence.

Արցախում տարածված էնդեմիկ հիվանդություններից մեկն է լեշմանիոզը: Էնդեմիկ է կոչվում այն հիվանդությունը, որը բնորոշ է տվյալ տարածաշրջանին[5]: Ընդհանրապես լեշմանիոզները տեղաճարակային (էնդեմիկ) են 98 երկրում, աշխարհում ավելի քան 350 միլիոն մարդ գտնվում է լեշմանիոզներով վարակման ռիսկի ներքո: Տարեկան արձանագրվում է լեշմանիոզի 1,3 մլն նոր դեպք (0,3մլն ընդերային լեշմանիոզ և 1,0 մլն մաշկային լեշմանիոզ): Որպես էնդեմիկ հիվանդություն մեր կողմից հետազոտվել է լեշմանիոզի տարածվածությունը Արցախում: Լեշմանիոզ, լեշմանիա տիպի պարազիտների պատճառով առաջացող հիվանդություն է: Հիվանդությունը կարող է ներկայանալ 3 տիպով՝

- 1) Մաշկային
- 2) Մաշկալորձաթաղանթային
- 3) Ընդերային լեշմանիոզ:

Մաշկային տարբերակը լինում է մաշկի վրա խոցերի առաջացմամբ, իսկ մաշկալորձաթաղանթային տեսակը ներկայանում է խոցերի առաջացմամբ մաշկին, բերանի կամ/և քթի խոռոչների լորձաթաղանթների վրա: Ընդերային տեսակի ժամանակ սկզբում դիտվում են մաշկային խոցեր, որին հետագայում ավելանում է ջերմությունը, էրիթրոցիտների քանակի նվազում և օրգանոմեգալիան՝ մեծացած լյարդը և փայծաղը: Բնակչության շրջանում արձանագրված լեշմանիոզների դեպքերին առնչվող տվյալների համակարգված հավաքագրումը և վերլուծությունն անհրաժեշտ են հանրային առողջապահական միջոցառումների պլանավորման և դրանց գնահատման համար: Համաճարակաբանական հսկողության տվյալները կարևոր են հիվանդության միտումների բացահայտման (հիվանդացություն), տեղաճարակային երկրներում տարածվածության , ոչ տեղաճարակային երկրներում հիվանդության ներբերումը մշտադիտարկելուն, կոնկրետ տարածքներում տեղական տարածման սահմանները բացահայտելու,

կլաստերները (դեպքերի խմբեր) հայտնաբերելու, դեպքերի վարման և հսկողության միջոցառումները մշտադիտարկելու և գնահատելու համար:

Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության (ԱՀԿ) տվյալներով՝ աշխարհում տարեկան գրանցվում է 700 հազարից 1,3 միլիոն մաշկային լեշմանիոզի նոր դեպքեր և 200-ից 400 հազար թոքային լեշմանիոզի դեպքեր: Միջին հաշվով աշխարհում մոտ 30 հազար մարդ մահանում է աղիքային լեշմանիոզից և մահացության առումով, այն երկրորդ տեղում է միայն մալարիայից հետո[4]:

Միաժամանակ Առողջապահության միջազգային կազմակերպությունը փաստում է , որ 2015 թվականի տվյալներով կազմակերպված աշխատանքների շնորհիվ մալարիայից մահացությունը իջել է 60%-ով, թոքախտից՝ 47%-ով: Դրակունկույդով վարակվածությունը տարածաշրջանում պակասել է ավելի քան 75000-ով, հասնելով մինչև 22 մարդու[1]: Սակայն ձեռք բերված հաջողությունները պետք է պահպանել և էլ ավելի աղյուսավետ դարձնել: Արցախի առողջապահության նախարարության տվյալներով 2019թ-ին գրանցվել է ընդերային լեշմանիոզի 19 դեպք: 200 երկրներից և տարածքներից որոնք Առողջապահության Համաշխարհային Կազմակերպությանը տվյալներ են ներկայացնում , 98 երկրները և տարածքները էնդեմիկ են լեշմանիոզի համար[1]: Լեշմանիոզի տարածվածությունը տատանվում է Կենտրոնական և Հարավային ամերիկայի խոնավ անտառներից մինչև Արևմտյան Ասիայի և Մերձավոր Արևելքի անապատները: Հիվանդության տարբեր տիպեր ի հայտ են գալիս աշխարհի տարբեր մասերում: Մաշկային ձևը ամենահաճախը հանդիպում է Աֆղանստանում, Ալժիրում, Բրազիլիայում, Կոլումբիայում, Իրանում: Ընդերային տեսակը բնորոշ է ԱՀԿ Եվրոպական տարածաշրջանի բոլոր տեղաճարակային երկրներին: Միջինում տարեկան արձանագրվում է շուրջ 1100-1900 դեպք: Վրաստանում , Իսպանիայում, Ալբանիայում, Իտալիայում, Թուրքիայում, Տաջիկստանում, Ադրբեջանում գրանցվում են դեպքերի մեծ մասը: Ընդերային լեշմանիոզի վարակվածությունը նվազում է տեղաճարակային այն օջախներում որտեղ կյանքի ցուցանիշները բարելավվել են[7] :

Հետազոտական աշխատանքը կատարել ենք 2019-2020թթ ընթացքում Արցախի սանիտարահամաճարակաբանական կենտրոնի տրամադրած տվյալների հիման վրա, միաժամանակ ծանոթանալով ախտորոշման ժամանակակից մեթոդներին: Տվյալները ընդգրկում են 2015-2019 թվականները: Լեշմանիոզ հիվանդության դեպքերի քանակությունը նշված ժամանակահատվածում ներկայացրել ենք աղյուսակ 1-ում:

Աղյուսակ 1

Լեյզմանիոզ հիվանդության դեպքերի արձանագրությունը ԱՀ-ում

Տարեթիվ	Շրջան	Դեպքերի քանակությունը	Բնակության հասցեն
2015թ	ք Ստեփանակերտ	1	
	Քաշաթաղ	5	ք. Քերձոր ք Միջնական գ. Մխանցք գ. Բմնաշեն
	Հաղրուք	1	ք Հաղրուք
	Մարտունի	2	գ. Կոլխոզաշեն գ. Կարմիր շուկա
	Մարտակերտ	1	ք. Մարտակերտ
ընդամենը		10	
2016թ	ք.Ստեփանակերտ	2	
	Մարտունի	2	գ. Խնուշենակ ք.Ճարտար
	Քաշաթաղ	2	գ. Կումայրի գ. Ծաղկաբերդ
	Հաղրուք	1	գ.Տոդ
	Մարտակերտ	2	ք.Մարտակերտ գ.Վանք
	Ասկերան	1	գ.Խնածախ
ընդամենը		10	
2017թ	Մարտունի	2	ք. Ճարտար գ. Գիշի
	Շուշի	4	ք.Շուշի
	Ասկերան	3	գ.Ասողաշեն գ.Ուխտասար գ. Խնաբաղ
	ք.Ստեփանակերտ	4	

	Մարտակերտ	3	գ.ՆերքինՀոռաթաղ ք.Մարտակերտ
	Քաշաթաղ	2	գ.Կովսական գ. Հերիկ
ընդամենը		18	
2018թ.	Ասկերան	3	գ. Պատարա գ.Դահրավ գ.Խնածախ
	Շուշի	4	ք. Շուշի գ. Քարինտակ
	Քաշաթաղ	3	գ.Սոս գ. Ձորակ ք.Կովսական
	Մարտունի	1	ք.Մարտունի
	Մարտակերտ	1	գ.Չարեքտար
	Հաղբուք	1	գ, Դրախտիկ
	ք.Ստեփանակերտ	5	
ընդամենը		18	
2019թ	Ասկերան	2	գ.Քոասնի գ.Խնածախ
	Շուշի	3	ք.Շուշի ք.Շուշի գ. Քարինտակ
	Քաշաթաղ	1	գ. Երիցվանք
	Մարտակերտ	2	գ.ՎերինՀոռաթաղ գ. Հովտաշեն
	Հաղբուք	3	գ. Ակնաղբյուր գ. Տող
	ք.Ստեփանակերտ	6	
	Շահումյան	1	ք. Քարվաճառ
	Մարտունի	2	ք.Ճարտար ք.Մարտունի

Ընդամենը	20	
----------	----	--

Ինպես երևում է աղյուսակից 2015 թ-ին Ստեփանակերտում արձանագրվել է հիվանդացածության 1 դեպք, 2016 թ-ին՝ 2 դեպք, 2017թ-ին դեպքերի թիվը կազմել է 4, 2018 և 2019 թվականներին նույնպես արձանագրվել է դեպքերի թվի ավելացում կազմելով համապատասխանաբար 5 և 6:

Ընդերային լեյշմանիոզը թեև մահացու հիվանդություն է բայց հիվանդ մարդը հիվանդության համար կենսաբանական փակուղի է , նա վարակի աղբյուր չէ: Լեյշմանիոզի կանխարգելումն ու հսկողությունը պահանջում են համալիր գործողությունների ռազմավարություն, քանի որ վարակի տարածումն տեղի է ունենում բարդ կենսաբանական համակարգերում, ներառյալ՝ մարդու օրգանիզմը որպես տեր, մակաբույծը որպես հարուցիչ, մլակը որպես փոխանցող և կենդանին որպես վարակի աղբյուր: Կարծում ենք որ կարևորվում է այս գործընթացում վարակված կենդանիների (շների) բուժումը և ընդհանրապես թափառող շների մեկուսացումը և ինչ որ կերպ այս հարցի լուծումը Արցախի հանրապետությունում:

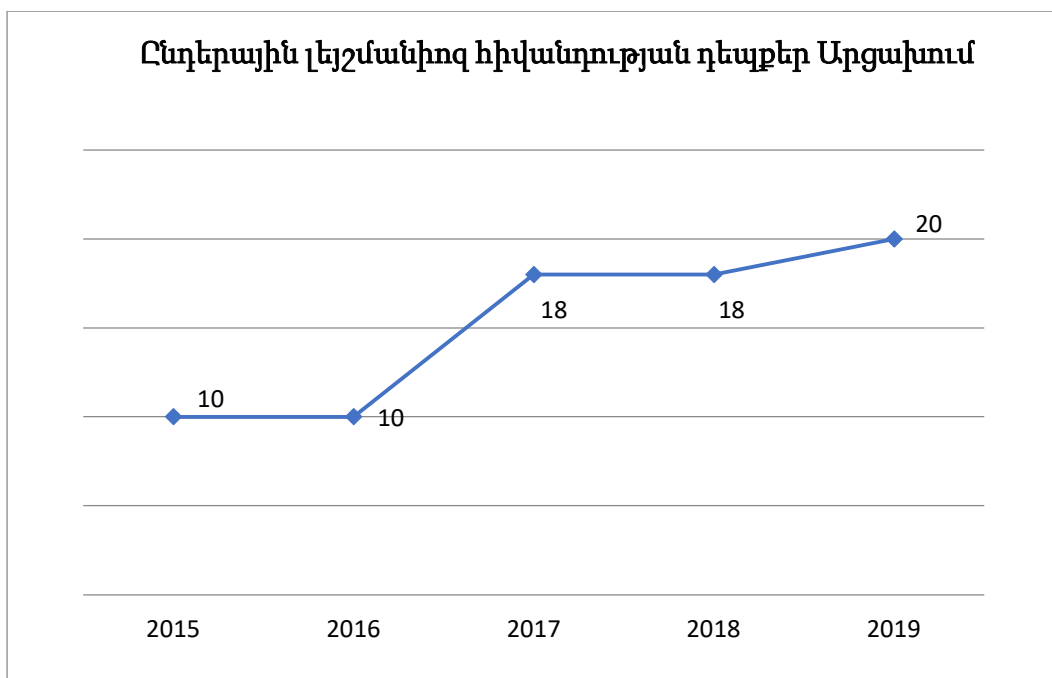
Ինչպես ցույց են տալիս ներկայացված տվյալները բարեբախտաբար լեյշմանիոզի դեպքերը մեր երկրում մեծ չեն , սակայն վտանգը որ այս դեպքերի թիվը կարող է բազմապատկվել միշտ էլ մեծ է: Այն երկրներում որտեղ հիվանդացածությունը շատ ցածր է պարտադիր հաղորդվող հիվանդությունների ցանկում ներառելու համար, հիվանդության բեռը գնահատելու համար, կիրառվում են համաճարակաբանական հսկողության պարբերական հարցումների մեթոդը: Վիսցերալ լեյշմանիոզի փոխանցումը տեղի է ունենում ֆլեբետոմուս ցեղին պատկանող մլակների միջոցով: Էգ մլակները սնվում են կենդանու և մարդու արյունով և վարակը տարածում են հենց էգերը: Նրանք իրենց ձվերը դնում են գետնի վրա՝ թաց օրգանական մնացորդներում, կրծողների, թռչունների բներում, հողի խոր ճեղքվածքներում: Մլակները ձմեռում են չորորդ աստիճանի թրթուրային փուլում: Մլակների թռիչքը սկսվում է ապրիլին և շարունակվում է մինչև սեպտեմբերի վերջ: Վիսցերալ լեյշմանիոզը շատ ծանր հիվանդություն է և ինֆեկցիայի աղբյուրը կարող են լինել շները, շնագայլերը, տնային կենդանիները, կրծողները, թռչունները: Հետևաբար մլակների դեմ պայքարի միջոցառումները անհրաժեշտ է կազմակերպել 2 ուղղությամբ՝ թրթուրային և թևավոր ձևերի դեմ:

1. Թրթուրների ձվերի ոչնչացման համար պետք է տնտեսությունների սանիտարահիգիենիկ բարեկարգում, ամիսը 2-3 անգամ տարածքի մաքրում և մշակում միջատասպան նյութերով
2. Ոչնչացնել թափառող ,չհսկվող հիվանդ շներին և շնագայլերին

3. Գրանցված որսորդական, ծառայողական շների զննում առողջական վիճակի ստուգում:

Թևավոր մլակների դեմ երաշխավորվում է շինությունների մշակումները կատարել երկարատև մնացորդային ազդեցությամբ օժտված միջատասպան նյութերով: Մշակումները պետք է իրականացնել լեյշմանիոզի տեղական ծագման դեպքերի օջախներում:

Ընդհանուր առմամբ Արցախում 2015-2019 թթ ընթացքում այս վտանգավոր հիվանդության աճի դինամիկա է արձանագրվել, որը խիստ վտանգավոր է և մտահոգվելու տեղիք է տալիս:

Նկար 1: Ընդերային լեյշմանիոզ հիվանդության դեպքեր Արցախում 2015-2019թթ.

Կարծում ենք որ կարևորվում է այս գործընթացում վարակված կենդանիների (շների) բուժումը և ընդհանրապես թափառող շների մեկուսացումը և այս հարցի լուծումը Արցախի հանրապետությունում: Պետք է կազմակերպել հետևողական և կանոնակարգված պայքար մլակների դեմ 2 ուղղությամբ՝ թրթուրային և թևավոր ձևերի դեմ: Թրթուրների ձվերի ոչնչացման համար պետք է տնտեսությունների սանիտարահիգիենիկ բարեկարգում, ամիսը 2-3 անգամ տարածքի մաքրում և մշակում միջատասպան նյութերով: Թևավոր մլակների

դեմ երաշխավորվում է շինությունների մշակումները կատարել երկարատև մնացորդային ազդեցությամբ օժտված միջատասպան նյութերով: Մշակումները պետք է իրականացնել լեյշմանիոզի տեղական ծագման դեպքերի օջախներում:

Գրականություն

1. Լ.Պարոնյան, Հ.Ապրեսյան և ուրիշներ – Մեթոդական ուղեցույց լեյշմանիոզների դեպքի վարման և համաճարակաբանական հսկողության - Ե. 2018.
2. Կ.Մ. Դեղձունյան, - Վարակիչ հիվանդությունների կենդանի փոխանցողները և պայքարը նրանց դեմ, - Երևան «Հայաստան» 1990.
3. Генис Д.Е. Медицинская паразитология. Изд.: М. Медицина; год 1991.
4. Догель В.А. Зоология беспозвоночных.- М.: Высшая школа 1981.
5. Кеннеди К. Экологическая паразитология. М., 1978.
6. Шарова И.Х., Зоология беспозвоночных. –М.: Владис. 1999.
7. Ширанович П.И. и др. Методы сбора бескрылых паразитов из норгрызунов. М.-Л., 1950.
8. Эпштейн Г.В. Практикум по паразитическим простейшим и спирохетам. М.-Л., 1940 .

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական խորհրդի անդամ, կ.գ.դ. Հ.Գ.Գալստյանը: